

Терехова Ірина

ORCID ID 0000-0002-5630-5175

e-mail: lakshinska@gmail.com

<https://doi.org/10.28925/2412-2475.2021.17.8>**ТВОРЧА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФОЛЬКЛОРНОГО ФІТОНІМА «ПЕРЕКОТИПОЛЕ» В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ХІХ ст.**

Актуальність даної наукової статті визначається передусім тим, що українська література ХІХ ст. потребує більш детальної переоцінки. Важливим є вивчення її фольклорної складової, оскільки саме фольклор ставав невичерпним джерелом для створення та актуалізації художніх тем та образів, що відповідали запитам доби. Фольклорні образи виникали в народному середовищі та інтегрувалися у різноманітні творчої палітри українського письменства. Під час написання роботи було залучено герменевтичний, описовий, цілісно-системний методи дослідження. Ця стаття присвячена проблемі творчої інтерпретації фольклорного фітоніма «перекотиполе» на матеріалі творів української літератури ХІХ ст. Зокрема, розглянуто баладу «Покотиполе» А. Метлинського, російськомовне оповідання «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка, поему «Мар'яна-черниця» та вірш «Ми восени такі похожі» Т. Шевченка, байку Л. Глібова «Перекотиполе». При вивченні творчої інтерпретації фольклорного образу перекотиполя визначено також алюзії з європейською романтичною літературою. У ході дослідження доведено, що народна казка про перекотиполе співзвучна з баладою Ф. Шиллера «Івікові журавлі». В обох творах показано, що і степова рослина, і журавлі в небі можуть бути німими свідками безжалісної насильницької смерті людини і зрештою сприяють розкриттю вбивства та допомагають покарати злодія. Серед усіх проаналізованих у статті творів варто виділити російськомовне оповідання «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка, яке свого часу не перевидавалося взагалі та було вилучено з переліку академічних видань автора. У дослідженні висвітлено рівні трансформації фольклорного образу перекотиполя в різноманітних жанрах української літератури ХІХ ст.: прямий, вторинний, опосередкований. Також визначено емоційно-сміслову навантаженість фольклорного фітоніма «перекотиполе» в художніх текстах зазначеної доби. Даний образ у структурі художнього тексту виконує функцію німого свідка вбивства (народні казки про перекотиполе, балада «Покотиполе» А. Метлинського, «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка), символізує стан самотності, сирітської долі (поезія Т. Шевченка), втілює образ безридності та відчуженості (байка Л. Глібова «Перекотиполе»). Дослідження є перспективним в аспекті подальшого вивчення української літератури ХІХ ст., її зв'язків з фольклором, а також з європейською літературою романтизму.

Ключові слова: проза, романтизм, фітонім, фольклоризм, образ, мотив, перекотиполе.

Актуальність теми дослідження.

На сьогодні українська література ХІХ ст. потребує переосмислення та переоцінки. Художні тексти наших класиків підлягають інакшому трактуванню з урахуванням сучасних літературознавчих тенденцій. Література зазначеного періоду викликає значне дослідницьке зацікавлення, оскільки інтегрує в собі зародження та функціонування різноманітних жанрів та стилів. Як відомо, художні здобутки ХІХ ст. базувалися на естетиці народного світогляду. Фольклор ставав невичерпним джерелом для створення та актуалізації художніх тем та образів, що відповідали запитам доби. Фольклорні образи виникали в народному середовищі та інтегрувалися у різноманітні твор-

чої палітри українського письменства, відбувався процес так званого «олітературнення» фольклорних образів у часовій динаміці романтизму, а також глибоке занурення у народну образність. Образи-символи за своєю природою ставали мандрівними в часі та просторі.

Мета дослідження — окреслити проблему творчої інтерпретації фольклорного фітоніма «перекотиполе» на матеріалі творчості А. Метлинського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Л. Глібова.

Зазначена мета вимагає вирішення принципово важливих **завдань**:

— розглянути трансформацію фольклорного образу перекотиполя в українській літературі ХІХ ст.;

- виділити рівні трансформації фітоніма «перекотиполе» в літературі зазначеного періоду;
- окреслити емоційно-сміслові навантаження даного образу;
- з'ясувати алюзії з європейською романтичною літературою при вивченні даної проблеми;
- вперше в українському літературознавстві проаналізувати російськомовне оповідання «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка, яке свого часу було вилучено з переліку академічних видань автора.

Методи дослідження: герменевтичний, описовий, цілісно-системний.

Виклад основного матеріалу. Українські романтики були досить активними у застосуванні фольклорного матеріалу. Фольклор став потужним джерелом у створенні глибоких новаторських текстів. В. Погребенник із цього приводу зауважує: «Українське письменство першої половини та середини XIX століття за одне з головних своїх джерел (після об'єктивної дійсності, тлумаченої митцями суб'єктивно, та поряд із сукупною внутрішньолітературною традицією) мало народнопоетичну творчість... Характер зв'язків українського романтизму 20–60-х років минулого століття з фольклором визначався не тільки суб'єктивними письменницькими вподобаннями. Він був “санкціонований” ще й провідними естетичними ідеями доби, зокрема, концепцією фольклору як першооснови національної літератури...» (Погребенник, 2002, с. 6).

У нашому дослідженні акцентуватимемо увагу на інтерпретації фольклорного фітоніма «перекотиполе» у хронологічних рамках XIX ст., поклавши в основу роботи кількарівневу концепцію трансформації даного образу. Зокрема, виділимо такі рівні: прямий (повністю відтворено передачу народного матеріалу про перекотиполе (балада «Покотиполе» А. Метлинського)), вторинний (фабула народної казки про перекотиполе відходить на другий план, домінантними стають інші проблема та ракурс («Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка)), опосередкований (наявна лише згадка про фітонім «перекотиполе», у художньому тексті він несе зовсім інше емоційно-сміслові навантаження (поезія Т. Шевченка, байка Л. Глібова «Перекотиполе»).

Зазвичай народна міфологія трактує перекотиполе як символ «безрідності, бездомності, безпритульності, сирітства, мандрівна доля рослини породжує ставлення до неї як до живого свідка нещастя, пролитої крові і людського горя на землі, це є символом перекинчика, що

не має коріння в рідній землі» (Войтович, 2002). Дослідник Р. Крохмальний зазначає, що ця рослина часто наділяється індикативним семантичним кодом — завдяки своїй рухливості вона «“бачить” чимало людських злочинів і здатна засвідчити, вказати на винуватця нещастя, пролитої крові, тяжкого горя на землі» (Крохмальний, 2009, с. 67). Також він підкреслює, що у романтичному тексті фітонім «перекотиполе» часто засвідчує наявність кризової ситуації. (Крохмальний, 2009, с. 67).

В українській народній творчості існує чимало варіантів казок про перекотиполе, яке виступає свідком прихованого злочину та викриває його. Зауважимо, що літературознавець І. Денисюк називає такі казки народними новелами (Денисюк, 1981, с. 15).

Отже, розглянемо детальніше варіації фольклорних оповідей про перекотиполе. За основу візьмемо збірники народних казок, укладені Миколою Зінчуком (Українські народні казки, 2011). Для усіх українських казок про перекотиполе спільною є фабула. Як правило, один герой зазнає кривди від іншого (а це переважно близькі сусіди, приятелі, брати, може, навіть члени подружжя). Конфлікт виникає на ґрунті певної незначної негативної установки (жадоба грошей, бажання ціною вбивства привласнити їх, заздрість, сила гріховного кохання до заміжньої жінки, сприяти вбивству може навіть банальна побутова сварка). Як правило, жертва опиняється у глухому куті, не може постояти за себе та позбавлена сторонньої допомоги. Єдине, що рятує в цей момент, — степова трава, перекотиполе, яке стає свідком злочину, а у кінці твору виводить злочинця на чисту воду. Зазвичай злодій після скоєння гріховного діяння живе спокійним, розміреним життям. Однак раптово, побачивши німого свідка свого злочину, розкажує про свій гріх дружині. У силу свого характеру жінка не може втримати язика за зубами та видає владі свого чоловіка. Той відповідно отримує заслужене покарання. Але не завжди в народних оповідах про перекотиполе гріхом виступає вбивство однієї людини іншою. Буває так, що перекотиполе викриває звичайну побутову крадіжку. Зокрема, в одній такій казці говориться про селянина, який вкрав у пана сіна для своєї корови. Через жінчин язик перекотиполе привело до справжнього крадія.

Зазначимо також, що фольклорний образ перекотиполя має алюзії з європейською романтичною літературою. Зокрема, ця казка співзвучна з легендою про Івікових журавлів, літературну трансформацію якої свого часу зробив у баладі Ф. Шиллер. Джерелом він обрав давню легенду про мандрівку до Коринфа

античного поета Івіка. Сюжет твору розгортається так:

Дав Аполлон йому зарання
Натхненний співорочий дар;
Тепер до Істму на змагання
Із Регіума йшов пісняр
(Шиллер, 2013, с. 105).

Дорога пролягала крізь темний дрімучий ліс, гробову тишу якого час від часу порушували журавлиний крик. Івік поспішав на свято. Раптом серед бору з'явилися розбійники. Герой, смертельно наляканий, кличе на допомогу. Однак, крім птахів у небі, його ніхто не чує. Тоді він у відчай звертається до журавлів:

О журавлі! Коли нізвідки
Нема рятунку, прошу вас,
Мого убивства будьте свідки...
(Шиллер, 2013, с. 106).

У той час у самому розпалі Істмійських ігор пролунав голос одного з глядачів з проханням подивитися на Івікових журавлів. Одразу змінюється пейзаж: темніше небо, над театром пролітає ключ чорнокрих журавлів. Зі слів, які пролунали, глядачі одразу впізнали вбивцю поета. Злодіїв схоплено та жорстоко покарано. Відтоді фраза «Івікові журавлі» усталилася у фольклорі та стала поширеною. Як бачимо, сюжет про вбивство та його викриття за допомогою сторонньої сили зазнав свого поширення як у німецькому, так і в українському романтизмі.

Розглянемо прямий рівень трансформації фольклорного фітоніма «перекотиполе» в українській літературі XIX ст. Зазначимо, що до цієї категорії належать ті твори, у змісті яких повністю відтворено передачу народної оповіді про перекотиполе. Тут, зокрема, виділимо балади А. Муравйова «Перекати-поле» та А. Метлинського «Покотиполе».

Перша літературна спроба прямої трансформації фольклорного образу перекотиполя належить А. Муравйову. У 1827 р. у збірнику «Таврида» він видав баладу «Перекати-поле», де відтворив сюжет про те, як купець, гуляючи степом зі своєю жінкою, побачив перекотиполе, зізнався їй у страшному вбивстві свого господаря. Дружина не стала покривати чоловіка та віддала його у руки правосуддя.

Згодом з'являються балада А. Метлинського «Покотиполе» та російськомовне оповідання Г. Квітки-Основ'яненка «Перекатиполе». Донедавна у літературознавстві побутувала думка про те, що Г. Квітка-Основ'яненко запозичив

сюжет про перекотиполе у А. Метлинського (Українські поети-романтики, 1987, с. 117). Щоб спростувати цю думку, зазначимо, балада вийшла друком у складі збірки «Думки і пісні та ще дещо» в той самий час, коли Г. Квітка-Основ'яненко написав свій однойменний твір, але ще не надрукував. Стосовно подібності творів, то тут літературознавець Є. Нахлік вносить певні корективи, зауважуючи, що балада А. Метлинського лише «наштотувала — не більше, оскільки характери персонажів і тло, на якому розгортаються події, змальовані прозаїком цілком оригінально» (Нахлік, 1988, с. 52).

Розглянемо більш детально аналіз балади А. Метлинського «Покотиполе». У ній у душі народних віршових традицій автор використовує художній прийом обрамлення. Бачимо це на початку: «Вже на нивах нічого тоді не було, Тільки що покотиполе вітром несло» (Українські поети-романтики, 1987, с. 116) та в кінці: «А по нивах скрізь пусто та пусто було, Покотиполе вітром несло та гуло» (Українські поети-романтики, 1987, с. 117). Оповідь у творі ведеться від імені старого діда, з яким познайомився оповідач восени під час поїздки в село. Старий розпочинає свою розповідь з повчання про те, що не можна нічого переповідати жінкам. Своє повчання він ілюструє життєвим випадком про двох товаришів. Восени вони верталися із заробітків, але один вирішив вбити друга заради привласнення грошей. Скривджений, поранений чоловік почав кликати на допомогу. Однак навколо степ, жодної живої душі. На волення озвався лише вітер, «що в полі блукав, з покотиполем мчався по ниві пустісінській»:

Умираючи, він казав-завіщав,
Щоб од помсти не втік той лихий чоловік...
(Українські поети-романтики, 1987, с. 116).

Про цей злочин ніхто не здогадався. Але одного разу злодій разом зі своєю жінкою опинився в полі на місці вбивства. Чоловікові стало не по собі, він почув дивні крики, як перекотиполе з вітром по полю котилося.

Він іспершу злякався, далі засміявся,
Та й не стерпів — і жінці свій він признався...
(Українські поети-романтики, 1987, с. 117).

Згодом через жінчин язык про вбивство дізналося все село, а чоловіка було покарано. Тут оповідач вдається до рефрену, повторюючи рядок про довгий жіночий язык і ще раз наголошуючи на тому, що вся біда від нього. Далі оповідь уривається. Закінчується балада згаданими початковими рядками про перекотиполе. Аналізуючи баладу А. Метлинського, І. Денисюк зазначає: «А. Метлинський ніяких істотних змін у цей сюжет не вніс. Він лише за-

тримував його в жанрі балади (а може, віршованої новели), виклавши історію поетичним стилем та додавши обрамування, з якого дізнаємось, як виникла ця оповідка. Злочин навіть не засуджується. Ані з народної новели, ані з балади А. Метлинського «Перекотиполе» ми нічого не знаємо про характери злочинця та його жертви. Переживання їх ледь-ледь підкреслено» (Денисюк, 1981, с. 16–17). Інший дослідник Р. Крохмальний при аналізі згаданої легенди зазначає, що А. Метлинський використовує образ фітоніма як когерент з часом минулим, як символ, наділений індикативним кодом (Крохмальний, 2009, с. 68), а сама авторська розповідь у баладі позначена дидактичним кодом, розкриває сакральну єдність людського світу зі світом земним та небесним, здатність єдності протистояти лихому» (Крохмальний, 2009, с. 68).

До вторинного рівня трансформації фольклорного фітоніма «перекотиполе» належать такі твори, у яких фабула народної казки відходить на другий план, проте домінуючим стає інший ракурс. Зокрема, тут варто виділити російськомовне оповідання Г. Квітки-Основ'яненка «Перекотиполе», де провідною стає не так сама оповідь, як психологічна проблема злочину.

Якщо порівнювати баладу про перекотиполе А. Метлинського та однойменне російськомовне оповідання Г. Квітки-Основ'яненка, то, на нашу думку, Квітка написав новий цілком оригінальний твір. Фольклорна фабула про свідчення перекотиполя про вбивство є досить простою. Однак письменникові вдалося її перетворити, ускладнити. Він увів перипетії сюжетних ліній, психологічний аналіз, використав позасюжетні елементи, презентував розширену характеристику головних образів. З цього приводу літературознавець І. Денисюк зауважує: «З інших позицій виходить Квітка-Основ'яненко. Сутність «літературної теми», що розгортається у фольклорному сюжеті, — це психологія злочину» (Денисюк, 1981, с. 18).

Загальновідомим є той факт, що Г. Квітка-Основ'яненко створив два оповідання про перекотиполе: російськомовне та україномовне. Перше було надруковане у 1840 р., інше — україномовне — видане трьома роками пізніше. Варто зазначити, що російськомовне оповідання «Перекотиполе» Г. Квітки-Основ'яненка на сто вісімдесят років було вилучене з літератури, тому в літературознавстві й донині ніхто його не висвітлював і мало хто з українських читачів був із ним ознайомлений.

Обидва твори Г. Квітки-Основ'яненка попри те, що мають спільну фабулу, образну систему, все ж таки різняться між собою. Для україно-

мовного тексту «Перекотиполе» властиве використання народнопоетичних мотивів. Тон художньої розповіді нагадує оповідь простої сільської людини, присутні ознаки усно-розмовного стилю, відверта та щира тональність, використання просторічної лексики, емоційних вигуків, прислів'їв, приказок. У читача одразу складається враження, що звичайний селянин яскраво, жваво, правдоподібно розказує своїм співрозмовникам про неординарний життєвий випадок.

Натомість російськомовний текст «Перекотиполя» має вигляд статичної, детальної, розлогої розповіді. Оповідач ніби перебуває на певній дистанції з читачем. Його оповідь більш моралізаторська. У тексті використано складні синтаксичні конструкції, переважає книжний стиль, незначна кількість емоційних вигуків, прислів'їв і приказок, здебільшого тон розповіді серйозний, позбавлений ознак гумору та жартівливості.

Порівняно з україномовним твором у російськомовному більше уваги приділяється позасюжетним елементам, більш детально відтворено пейзаж, авторські моралізаторські коментарі є значно розлогішими.

Розглянемо докладніше російськомовне оповідання Г. Квітки-Основ'яненка, в основу якого покладено сюжет народної казки про перекотиполе. Проте порівняно з народними казками, а також однойменною баладою А. Метлинського цьому твору притаманні певні особливості. По-перше, відсутній образ язикатої жінки, по-друге, вбивство відбувається не заради наживи, а через особистий страх злочинця бути викритим, по-третє, помітні відмінності в образній системі персонажів. Так, в оповіданні представлено двох абсолютно полярних персонажів, авторська оцінка яких значно відрізняється від суспільної. Цілком позитивний, на перший погляд, персонаж Денис стає враз негативним, а зовсім непримітний Трохим проявляє свої найкращі людські якості, постає у всій своїй величчї доброти та милосердя. Через страх бути викритим в усіх своїх махінаціях Денис вдається до вбивства Трохима. Єдиним свідком стає степова трава перекотиполе. Саме завдяки рослині торжествує правосуддя, а вбивця несе довічне покарання.

Охарактеризуємо фольклорний образ перекотиполя в російськомовному оповіданні Г. Квітки-Основ'яненка, де даний фітонім поданий у розв'язці твору, тоді як в україномовному варіанті з'являється в кульмінаційній частині.

Так, перекотиполе в російськомовному творі Г. Квітки-Основ'яненка має певне смислове навантаження. Перша згадка про нього присут-

ня у розмові Дениса із сільськими парубками. Коли його призначили бути понятим, хлопці мимохіть почали жартувати, натякаючи на те, що в полі немає ніяких свідків вбивства, хіба що дерева щось можуть сказати. На це Денис їм відповів: «Так есть трава, бурьян, перекотиполе» (Квитка-Основьяненко, 2019). Далі автор подає коментар до поведінки Дениса, де натякає, що саме згадка про перекотиполе бентежить героя: «Никто не заметил, что он едва мог выговорить последнее слово; и как ни хохотали товарищи с шутки его, но Денис, против воли и привычки, смеясь, поспешил отойти от них» (Квитка-Основьяненко, 2019). Згодом Денис бачить перекотиполе в руках померлого під час упізнання. Справник наказав йому взяти перекотиполе та віддати як речовий доказ. Тут автор майстерно відтворює емоції Дениса: «посмотрел, вздрогнул всем телом, стер в руке, бросил далеко от себя, стал как вкопанный» (Квитка-Основьяненко, 2019). Перекотиполе викликає в нього жажливі спогоди про свій злочин, тому, сам того не бажаючи, він видає себе: «Это... это ничего, ваше благородие!.. это... так — бурьян! — говорил Денис, дрожа и бледнея» (Квитка-Основьяненко, 2019). У цьому епізоді вбачаємо художню майстерність Г. Квітки-Основ'яненка в плані передачі емоцій: коротко, лаконічно, за допомогою обірваності, емоційних вигуків передано почуття страху. Далі Денис говорить: «Бурьян, трава... как его зарезали, так он... схватил рукою перекотипо... — и смешался Денис совсем» (Квитка-Основьяненко, 2019). Така реакція здивувала справника, він помітив, що перекотиполе викликає в підозрюваного страх. Тоді він наказав підносити траву до обличчя Дениса, а сам слідкував за реакцією: «Денис побледнеет, задрожит, собьется в словах, наконец запутавшись и сбившись во всем, был изобличен решительно и понуждаем от исправника, вздохнув, перекрестился и начал говорить: — Грешен Богу, государю и вам, добрые люди! Не одно это мое дело...» (Квитка-Основьяненко, 2019). Таким чином Денис розкрив свій злочин і зізнався у гріхах.

Отже, перекотиполе виступає індикатором совісті злочинця. Це немов клубок його гріховних діянь. Зауважимо, що символічний образ клубка з'являється на початку твору: «Тут все явиться, все откроется, по пословице: "по ниточке дойду и до клубочка"» (Квитка-Основьяненко, 2019), — та у кінці, де він постає у вигляді сухої трави.

На опосередкованому рівні трансформації фольклорний фітонім «перекотиполе» має зовсім інше емоційно-сміслову навантаження,

у таких творах присутня лише згадка про нього. У цьому контексті розглянемо поезію Т. Шевченка та байку Л. Глібова «Перекотиполе».

У поезії Т. Шевченка образ перекотиполя набуває зовсім іншої семантики. Зокрема, у поемі «Мар'яна-черниця» фітонім «перекотиполе» втілює образ людини із непростю життєвою долею:

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе...
Так і доля: того лама,
Того нагинає;
Мене котить, а де спинить,
І сама не знає —
У якому краю мене заховать...

(Шевченко, 2003, с. 192).

Тут, за слушним зауваженням Р. Крохмального, «фітонім як образ кризової ситуації у внутрішньому світі людини, мінливості її долі, символ постлетальної трансферності» (Крохмальний, 2009, с. 67). Як бачимо, у наведеному уривку перекотиполе постає образом безпритульства, бездомності. В іншому своєму творі «Ми восени такі похожі» Т. Шевченко інтерпретує цей образ як символ самотності, сирітської долі:

А по долині, по роздоллі
Із степу перекотиполе
Рудим ягнятком біжить
До річечки собі напитись.
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкий понесла,
А Дніпр у море, на край світа
Билину море покотило
Та й кинуло на чужині

(Шевченко, 2003, с. 106).

Символом бездоленості перекотиполе постає в однойменній байці Л. Глібова (1891). Байкар подає своє авторське тлумачення образу даного фітоніма, акцентуючи увагу передусім на аспекті безрідності. У тексті байки автор порушує філософське питання буття: змиритися зі своїм існуванням або боротися з вірою у краще. Сюжет твору полягає у відтворенні мандрів Перекотиполя, його пошуків кращої долі. Тут степова трава уособлює людину-блукача, мандрівника, життя якого постійно шматує горе. Насміхається чужа доля, надія, а море постійно закидає в долину. У тексті використано функціональні образи страху, лиха, горя, чужої долі. Образну систему також увиразнює Чорний ворон, який нагнітає обстановку та кря-

че про потребу порятунку своєї власної долі. Закінчується байка дидактичним висновком: зверненням старого покоління до молоді з повчанням про те, що треба жалітися не на свою долю, а на дурну волю.

Висновки. Отже, трансформація фольклорного образу перекотиполя в українській літературі XIX ст. відбувається в таких жанрових формах, як балада (А. Метлинський), оповідання (Г. Квітка-Основ'яненко), поема, вірш (Т. Шевченко), байка (Л. Глібов).

У нашому дослідженні виділено такі рівні трансформації фольклорного фітоніма «перекотиполе» в літературі зазначеного періоду: прямий, вторинний, опосередкований.

У статті окреслено також емоційно-сміслове навантаження фольклорного фітоніма «перекотиполе» у структурі художнього тексту, а саме: він виступає у ролі німого свідка вбивства (народні казки про перекотиполе, балада «Покотиполе» А. Метлинського, «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка), є символом самотності, сирітської долі (поезія Т. Шевченка), втілює образ безрідності та відчуженості (байка Л. Глібова «Перекотиполе»).

Цінним також є те, що у дослідженні вперше проаналізовано російськомовне оповідання «Перекатиполе» Г. Квітки-Основ'яненка, яке свого часу не перевидавалося і взагалі було вилучено з переліку академічних видань автора.

ДЖЕРЕЛА

1. Войтович, М. (2002). *Українська міфологія*. Либідь.
2. Давидюк, В. (1992). *Українська міфологічна легенда*. Світ.
3. Денисюк, І. (1981). *Розвиток української малої прози XIX — поч. XX ст.* Київ.
4. Єфремов, С. (1995). *Історія українського письменства*. Femina.
5. Зінчук, М. (упоряд.), (2011). *Українські народні казки. Книга 34. Казки Наддніпрянищини*. Вишніця: Черемош.
6. Квітка-Основ'яненко, Г. *Малороссийская проза*. https://chtyvo.org.ua/authors/KvitkaOsnovianenko/Malorossyiskaia_proza_zbirka_ros/
7. Крохмальний, Р. (2009). Фольклорний фітонім як символ трансферності та когерентності художнього образу. *Міфологія і фольклор*, 12, 60–71.
8. Марків, Р. (2013). *Фольклор і література: форма діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця XIX — початку XX століття*. ПАІС.
9. Нахлік, Є. (1988). *Українська романтична проза 20–60-х років XIX ст.* Наукова думка.
10. Погребенник, В. (2002). *Фольклоризм української поезії (остання третина XIX — перші десятиліття XX століття)*. Юніверс.
11. *Українські поети-романтики* (1987). Наукова думка.
12. Шевченко, Т. (2003). *Зібрання творів: у 6 т.: Поезія. Т. 1. 1837–1847*. Наукова думка.
13. Шевченко, Т. (2003). *Зібрання творів: у 6 т.: Поезія. Т. 2. 1847–1861*. Наукова думка.
14. Шіллер, Ф. (2013). *Лірика. Драма*. Фоліо.

REFERENCES

1. Davydiuk, V. (1992). *Ukrainska mifolohichna lehenda* [Ukrainian Mythological Legend]. Svit [in Ukrainian].
2. Denysiuk, I. (1981). *Rozvytok ukrainskoi maloi prozy XIX — poch. XX st.* [Development of Ukrainian short prose of the 19th — early 20th century]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Yefremov, S. (1995). *Istoriia ukrainskoho pysmenstva* [History of Ukrainian Literature]. Femina [in Ukrainian].
4. Kvitka-Osnovianenko Hryhoryi. *Malorossiskaia proza* [Little Russian Prose]. [in Ukrainian]. https://chtyvo.org.ua/authors/KvitkaOsnovianenko/Malorossyiskaia_proza_zbirka_ros/
5. Krokhmalnyi, R. (2009). *Folklornyi fitonim yak symbol transfernosti ta korehntnosti khudozhnioho obrazu* [Folklore Phytonym as a Symbol of Transfer and Coherence of the Artistic Image]. *Mifolohiia i folklor*, 12, 60–71 [in Ukrainian].
6. Markiv, R. (2013). *Folklor i literatura: forma dialohu: folkloryzm v ukrainskii literaturi kintsia XIX — pochatku XX stolittia* [Folklore and Literature: a Form of Dialogue: Folklore in Ukrainian Literature of the late 19th — early 20th century]. PAIS [in Ukrainian].
7. Nakhlik, Ye. (1988). *Ukrainska romantychna proza 20—60-kh rokiv XIX st.* [Ukrainian Romantic Prose of the 20s—60s of the 19th century]. Naukova dumka [in Ukrainian].

8. Pohrebennyk, V. (2002). *Folkloryzm ukrainskoi poezii (ostannia tretyna — pershi desiatylittia XX stolittia)*. [Folklore of Ukrainian Poetry (the last third of the 19th — the first decades of the 20th century)]. Yunivers [in Ukrainian].
9. Shevchenko, T. (2003). *Zibrannia tvoriv u 6 tomakh: Poeziia. Tom 1. 1837–1847* [Collection of Works in 6 volumes: Poetry. Vol. 1. 1837–1847]. Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Shevchenko, T. (2003). *Zibrannia tvoriv u 6 tomakh: Poeziia. Tom 2. 1847–1861* [Collection of Works in 6 volumes: Poetry, Vol. 2. 1847–1861]. Naukova dumka [in Ukrainian].
11. Shiller, F. (2013). *Liryka. Drama*. [Lyrics. Drama]. Folio [in Ukrainian].
12. *Ukrainski poety-romantyky*. (1987). [Ukrainian Romantic Poets]. Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Voitovych, M. (2002). *Ukrainska mifolohiia* [Ukrainian Mythology]. Lybid [in Ukrainian].
14. Zinchuk, Mykola (2001). *Ukrainski narodni kazky. Knyha 34. Kazky Naddniprianshchyny* [Ukrainian Folk Tales. Book 34. Tales of the Dnieper Region]. Vyzhnytsia, Cheremosh [in Ukrainian].

Iryna Terekhova

ORCID ID 0000-0002-5630-5175

e-mail: lakshinska@gmail.com

CREATIVE INTERPRETATION OF THE FOLKLORE PHYTONYM «PEREKOTYPOLE» IN THE UKRAINIAN LITERATURE OF THE 19th CENTURY

The relevance of this scientific statistic will begin before we start, as the Ukrainian literature of the 19th century will require more detailed reassessment. We are very important in the development of folklore warehouse, some of the folklore itself has become an unacceptable dzherel for the establishment of the actualization of artistic themes and images that were given to the dobies. Folklore images were found in the folk culture and integrated in the creative palette of Ukrainian writing. After the hour of writing robots, a hermeneutic, descriptive, systemic and systematic method of reading has been obtained. This article is devoted to the problem of creative interpretation of the folk phytonym «perekotypole» on the basis of works of Ukrainian literature of the 19th century, in particular the article considers the ballad «Perekotypole» by A. Metlinsky, the Russian-language story «Perekatipole» by H. Kvitka-Osnovianenko, poem «Mariana, the Nun» and «We are so Similar in Autumn» by T. Shevchenko, fable «Perekotypole» by L. Hlibov. Allusions to European romantic literature have also been identified in the study of the creative interpretation of the folklore image of the perekotypol. In the course of research it is proved that the folk tale about perekotypole is consonant with F. Schiller's ballad «Ivik's Cranes». Both works show that both the steppe plant and the cranes in the sky can be silent witnesses to the ruthless violent death of a person, and in the end they help solve the murder and help punish the thief. Among all the works analysed in the article, it is worth noting the Russian-language story «Perekatipole» by H. Kvitka-Osnovianenko, which at one time was not republished at all and was removed from the list of the author's academic publication. The study highlights the levels of transformation of the folk image of the «perekotypole» in various literary genres of Ukrainian literature of the 19th century: direct, secondary, and indirect. The emotional and semantic load of the folk phytonym «perekotypole» in the artistic texts of the mentioned period is also determined. This image in the structure of the literary text serves as a silent witness to the murder (folk tales about «Perekotypole», the ballad «Perekotypole» by A. Metlinsky, «Perekatipole» by H. Kvitka-Osnovianenko), symbolises the state of loneliness, orphan destiny (poetry of T. Shevchenko), embodies the image of barrenness and alienation (L. Hlibov's fable «Perekotypole»). The study is promising in terms of further study of Ukrainian literature of the 19th century, its links with folklore, as well as with the European literature of Romanticism.

Key words: prose, romanticism, phytonym, folklore, image, motive, perekotypole.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021

Прийнято до друку 08.05.2021